

ОЛЕНА БАЙРАК

ЛЮДИНА
І НАУКОВЕЦЬ

КНИГА-СПОМИН

Віктор Самородов
Валерій Буйдін
Світлана Гапон
Лариса Орлова
Наталія Смоляр

ЖИТТЄВА ПАЛІТРА ОЛЕНИ БАЙРАК

Олена Миколаївна Байрак народилася в м. Полтава в родині службовців. Після закінчення в 1975 році Полтавської середньої школи № 2 вступила на природничий факультет Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Тут вона пройшла шлях від студентки-відмінниці до доктора біологічних наук, професора, завідувачки кафедри екології та охорони довкілля, організованої з її ініціативи у 2001 році, створила свою наукову школу і сформувалась як натхненний та високоєрудований педагог, організатор навчального процесу.

З 1978 року вивчала лишайники лісів Полтавщини. Дипломна робота «Лишайники соснових лісів Полтавської області» (науковий керівник – В. В. Буйдін) відмічена дипломом I ступеня республіканського конкурсу студентських наукових робіт.

У 1981 році О. М. Байрак із відзнакою закінчила Полтавський педінститут і стала асистентом кафедри ботаніки: вела лабораторні заняття із систематики вищих і нижчих рослин, польову практику з морфології та систематики, здійснювала ліхенологічні дослідження. Упродовж 1984–1987 років навчалася в цільовій аспірантурі в Інституті ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України (м. Київ, науковий керівник – кандидат біологічних наук О. Б. Блюм). Успішно захистила кандидатську дисертацію (1987) з теми «Лишайники Лівобережного Лісостепу України» і повернулася в рідний інститут на кафедру ботаніки спочатку старшим викладачем, а згодом – доцентом. Викладала систематику рослин і проводила польову практику на біостаціонарі природничого факультету в с. Лучки Кобеляцького району Полтавської

ОЛЕНА БАЙРАК ЛЮДИНА І НАУКОВЕЦЬ

Екологічна стежина

області (1989). У цей період Олена Миколаївна була активним учасником ботанічних і природоохоронних конференцій у різних наукових закладах України, Карелії, Прибалтики, Кавказу (Київ, Тарту, Саратов, Петрозаводськ, Луганськ, Сухумі та ін.).

Разом зі студентами брала участь в експедиції у тундру, на півострів Ямал (Ямало-Ненецький автономний округ Росії), де вивчала роль лишайників у рекультивації порушених ґрунтів (1989).

Працюючи доцентом кафедри ботаніки, Олена Миколаївна була активним членом Полтавської обласної організації Українського товариства охорони при-

роди, полум'яним пропагандистом створення екологічних стежин.

З 1988 року, в межах виконання наукової тематики кафедри, вивчала поширення рідкісних рослин на Полтавщині. Ці напрацювання стали неоцінним внеском до першої колективної природоохоронної монографії «Щоб росли горицвіти» (1992). Згодом вона ініціювала підготовку книги «В гаю заграли проліски» (1993), яка кілька разів перевидавалась у розширеному форматі.

У 90-х роках ХХ століття активно співпрацювала з Міжвідомчою лабораторією наукових основ заповідної справи Інституту ботаніки НАН України та Мінекобезпеки України. Тут під керівництвом доктора біологічних наук, професора Т. Л. Андрієнко пройшла справжній науковий

З колегами з Інституту ботаніки НАН України та Мінекобезпеки України. У першому ряду крайня праворуч – Т. Л. Андрієнко, науковий керівник О. М. Байрак

Учасники X з'їзду Українського ботанічного товариства. Полтава, травень 1997 р.

Польова практика

вишкіл, яким пишалась і який пронесла через усю свою професійну діяльність.

Упродовж 1993–1998 років як докторант відділу екології фітосистем Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного (науковий консультант – доктор біологічних наук Я. П. Дідух) досліджувала фіторізноманіття Лівобережного Придніпров'я. За результатами цих досліджень видані монографії «Заповідна краса Полтавщи-

ни» (1996), «Конспект флори Лівобережного Придніпров'я» (1997), «Безсудинні рослини Лівобережного Лісостепу України (ґрунтові водорості, лишайники, мохоподібні)» (1998) та написані численні статті. Навчаючись у докторантурі, Олена Миколаївна викладала систематику рослин, читала спецкурс із фітоіндикації, вела польову практику з ботаніки та екології

Еколого-натуралістична практика в заповіднику «Кам'яні Могили». 1998 р.

ОЛЕНА БАЙРАК ЛЮДИНА І НАУКОВЕЦЬ

рослин у Києво-Могилянській академії, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Соломоновому університеті. Після закінчення докторантури (жовтень 1998) повернулася на кафедру ботаніки Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Опанувала теоретичний курс «Еволюційне вчення», розробила конспект лекцій, оригінальну методику проведення семінарських занять та рейтингового контролю знань. Таку ж методику вона застосувала і як викладач спецкурсу «Заповідна справа». Крім цих предметів, Олена Миколаївна викладала географію рослин, спецкурс «Проблеми сучасної біології» та розробила маршрути навчальних екскурсій еколого-натуралістичної практики природно-заповідними територіями (заповідники «Кам'яні Могили», «Канівський», дендропарки «Устимівський», «Софіївка», регіональний ландшафтний парк «Диканський» та ін.).

У 2001 році О. М. Байрак захистила докторську дисертацію з теми «Фіторізноманітність Лівобережного Придніпров'я». Згодом обґрунтувала доцільність створення кафедри екології та охорони довкілля на природничому факультеті університету, яку

очолювала впродовж п'яти років (від вересня 2001 по серпень 2006). Цю роботу вона вдало поєднувала з активною громадською діяльністю як голова секції «Природно-заповідні території» Полтавської організації Українського товариства охорони природи.

Отримавши у 2003 році наукове звання професора, О. М. Байрак очолила і забезпечила виконання декількох фундаментальних науково-дослідницьких тем кафедри.

У цей період Олена Миколаївна плідно інтегрувала різні види діяльності як педагог, науковець і громадський діяч. Вона здійснювала багатопланові навчальні та організаційно-методичні роботи. При цьому надавала великого зна-

Учасники Всеукраїнських читань на честь академіка М. М. Гришка. Полтава, вересень 2001 р.

ОЛЕНА БАЙРАК
ЛЮДИНА І НАУКОВЕЦЬ

Під час презентації «Атласу рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини». Вересень 2005 р.

Після презентації книги «Стежинами заповідних парків» у ПОУНБ імені І. П. Котляревського. 2009 р.

чення їх забезпеченню слайдотеками, фототеками, відеосюжетами, які створювала разом зі своїми студентами та колегами. Декілька разів на рік вона виступала на методичних семінарах із природоохоронною тематикою у районах області, проводила численні консультації для різних груп населення. Олена Миколаївна ініціювала створення регіонального ландшафтного парку «Нижньоворсклянський» (2002), розробила концепцію та очолила перші етапи розбудови дендропарку на території біостанціону, сприяла створенню

З колегами по кафедрі Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління. 2013 р.

музею «Природа і мистецтво». Щороку вона організовувала наукові експедиції територіями існуючих та проєктованих заповідних об'єктів, була постійним консультантом із питань заповідної справи Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Полтавській області, ініціатором і автором серії буклетів та календарів, колективних монографій, зокрема таких як «Еталони природи Полтавщини» (2003), «Атлас рідкісних рослин Полтавщини» (2005), «Ботанічний заказник "Драбинівка"» (2006), «Конспект флори Полтавщини. Вищі судинні рослини» (2008).

Фото на згадку з учасниками презентації книги «Парки Полтавщини». Київ, серпень 2007 р.

ОЛЕНА БАЙРАК ЛЮДИНА І НАУКОВЕЦЬ

Олена Миколаївна під час Міжнародного форуму «Довкілля для України». Київ, 2013 р.

Із 2003 року Олена Миколаївна очолювала підготовку аспірантів за спеціальностями «Ботаніка» та «Екологія». П'ять її учнів (Т. Панасенко, М. Ворцепньова, Т. Криворучко, І. Грицай, Ю. Антипова) виконували дисертаційні роботи за актуальними для регіону темами.

Окрім цього, з 2001 року вона була редактором «Збірника наукових праць Полтавського педагогічного університету» (серія «Екологія. Біологічні науки»), який у 2003 році став фаховим виданням України, редагувала також збірники матеріа-

Олена Байрак серед київських та полтавських паркознавців в Устимівському дендропарку. 2008 р.

лів науково-практичних семінарів. Щороку виступала з доповідями на міжнародних, всеукраїнських наукових конференціях, з'їздах, симпозіумах у різних містах України.

У 2006 році Олена Миколаївна переїхала до м. Київ, але продовжувала за сумісництвом працювати професором кафедри екології та охорони довкілля Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, керувала роботою аспірантів, викладала для магістрів курс «Сучасні погляди на еволюцію органічного світу» за оригінальною авторською програмою. У Києві впродовж 2006–2007 років працювала старшим науковим співробітником відділу ландшафтного будівництва Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка, а з 2007 по 2010 рік – заступником директора з наукової роботи Наукового центру екомоніторингу та біорізноманіття мегаполісу НАН України. Від вересня 2010-го обіймала посаду директора Центру заповідної справи, рекреації та екотуризму, а з 2012 року і до останніх днів життя була завідувачем кафедри заповідної справи Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління Мінприроди.

З 2004 року Олена Миколаївна активно займалася питаннями паркознавства та дендрології, вивчала стан дендропарків та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Полтавщини й України. Результати цієї роботи опубліковані в колективних монографіях «Парки

Полтавщини» (2007), «Стежинами заповідних парків Полтавщини» (2009).

Вона активно і цілеспрямовано сприяла поповненню колекцій Криворудського, Устимівського та Березоворудського дендропарків, була ініціатором, організатором і науковим координатором проекту створення нового дендропарку «Івушка» (Кременчуцький р-н, с. Омельник). Згодом очолила довгостроковий Всеукраїнський науково-освітній проект «Оптимізація озеленення територій навчальних закладів України» (2008).

З 2009 року вивчала стан дендропарків загальнодержавного значення. Ця робота знайшла відображення в проспекті «Заповідні дендропарки України» (2014). З 2010 року організувала проведення щорічних всеукраїнських

Олена Миколаївна не тільки керувала процесом насадження, а й побіжно проводила екскурсію дендропарком «Івушка». 2009 р.

ОЛЕНА БАЙРАК ЛЮДИНА І НАУКОВЕЦЬ

*Тут буде парк! Сказано – зроблено.
Закладка парку «Івушка» в Омельнику*

науково-практичних семінарів-експедицій на базі дендропарків загальнодержавного і місцевого значення.

О. М. Байрак багато зробила для відновлення Криворудського дендропарку і набуття ним статусу загальнодержавного (2016). Історію розвитку та сучасний стан його дендрофлори вона разом із колегами описала в монографії «Парк, посаджений з любов'ю» (2016).

О. М. Байрак була науковим керівником проектів зі створення Національних природних парків України та розробки структури Національної та регіональних екомереж України. Вона організувала підготовку колективної монографії «Регіональна екомережа Полтавщини» (2010), де виступила співавтором та науковим редактором.

Активно здійснювала моніторинг заповідних територій Полтавщини, результати якого знайшли відображення в книзі «Заповідні стежини

Лохвицького краю» (2012), низці публікацій і доповідей на конференціях.

Під її науковим керівництвом захищено вісім кандидатських дисертацій, чотири з них – зі спеціальності «Ботаніка» (Т. В. Панасенко – 2007, Т. В. Криворучко – 2008, І. А. Грицай – 2010, С. О. Потоцька – 2011), чотири – з «Екології» (Л. А. Некрасенко – 2004, Л. І. Жицька – 2011, Р. М. Федько – 2014, І. Є. Шапаренко – 2015). О. М. Байрак – авторка понад 300 наукових та понад 50 навчально-методичних публікацій, зокрема 15 монографій, підручника «Біологія» (для студентів вищих навчальних закладів), навчальних програм та посібників, монографій, статей у фахових виданнях, збірниках матеріалів конференцій, буклетів.

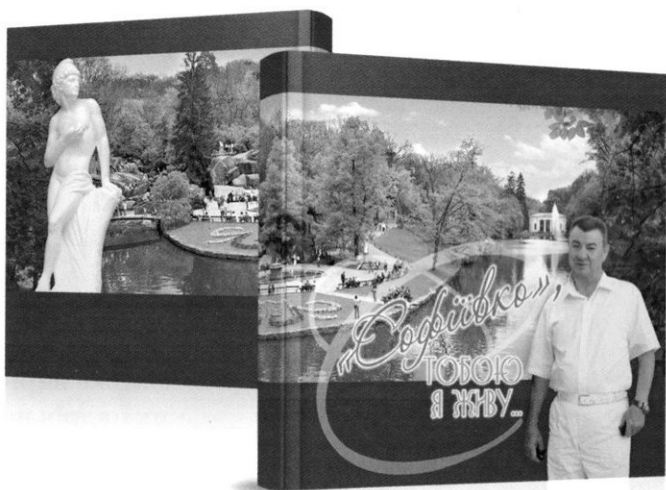
У 2011 році вона заснувала серію науково-популярних видань «Видатні дослідники та природоохоронці України», у якій побачили світ п'ять випусків, присвячених відомим ученим: В. М. Самородову (2011), Т. Л. Андрієнко (2013), Т. М. Черевченко (2014), Л. П. Царику

*Під час наукової конференції
в заповіднику «Кам'яні Могили»*

(2015), І. С. Косенку (2016). Починаючи з 2012 року, в серії «Національна екомережа і природно-заповідний фонд України» видруковано шість вишуканих видань, серед них такі популярні, як «Степові перлини Полтавщини», «Устимівський дендропарк» та ін.

У творчому доробку О. М. Байрак близько 10 відеофільмів про заповідні території Полтавщини й України, а також понад 50 авторських

пісень про природу, що зібрані на тематичних дисках «Вишукані квіти», «Намалюй мені степ», «Старинний парк» та ін., які вона майстерно виконувала, бо мала абсолютний музичний слух і неповторний м'який голос.

Ботанічна спільнота України знає Олену Миколаївну як принципового і високопрофесійного члена спецради із захисту дисертацій при Національному ботанічному саду імені М. М. Гришка НАН України і заступника голови спецради в Державній екологічній академії післядипломної освіти та управління.

О. М. Байрак була рецензентом численних підручників, посібників, монографій, статей для «Українського ботанічного журналу», опонентом на захистах кандидатських та докторських дисертацій, активним членом Ради ботанічних садів і дендропарків України та наукової ради Всеукраїнської екологічної ліги. Крім того, вона відома своєю подвижницькою діяльністю як член редколегій журналів «Світ довкілля», «Біологія та екологія», видання «Бібліотека Всеукраїнської ліги: Серія "Стан навколишнього середовища"».

Багато добрих справ на рахунку Олени Миколаївни – всіх не перелічити. Вона, безсумнівно, належить до когорти найвидатніших полтавців! Олена Байрак – яскрава особистість, непересічний учений, талановитий педагог, справжній професіонал своєї справи, видатний паркобудівник і просто чудова людина. Феномен Олени Миколаївни Байрак зайвий раз спростовує тривіальне твердження, що незамінних людей немає, оскільки ніхто ніколи не зможе замінити її ні в науці, ні в наших серцях!

*Віктор Самородов репрезентує праці
Олени Байрак на вечорі її пам'яті. 2018 р.*